

83 · Østlige vurderinger af dansk sikkerhedspolitik 1979-1991

Det var omkring 1980 en almindelig opfattelse blandt mange vestlige iagttagere, at styrkeforholdet i verden nu havde ændret sig til Sovjetunionens fordel. Det var naturligvis også det officielle sovjetiske synspunkt på dette tidspunkt. Det blev fra sovjetisk side mere eller mindre åbenlyst tilkendegivet over for bl.a. de nordiske lande, at Sovjetunionens øgede magt var en kendsgerning, som de burde indrette deres politik efter. I sovjetisk sprogbrug betegnedes det som „realiteterne i den nuværende situation i verden“. Sovjetunionens politik over for Danmark skal anskues på denne baggrund.

I dag ved vi, at det ikke forholdt sig som påstået fra sovjetisk side. Tværtimod viste en analyse udarbejdet af KGB i 1981, at Sovjetunionen var saktet agterud, og at USA havde et forspring på det økonomiske, militære, videnskabelige og teknologiske område – netop de faktorer, der indgik i det sovjetiske begreb „styrkeforholdet“ (på russisk: sootnosjenije sil).¹ KGB's analyse forblev en hemmelighed, forbeholdt en lille inderkreds i Moskva. Den indgav de sovjetiske ledere frygt for, at USA på grund af sit forspring ville vinde en kommende krig. Sovjetunionens forsigtige udenrigspolitik under den spændte internationale situation i begyndelsen af 1980'erne skal også anskues på den baggrund.

Som et eksempel på den forsigtige politik og også på, hvor bekymret Sovjetunionen var for sit image i verdens offentligheden, kan nævnes den interne sovjetiske beslutning i juni 1980 om ikke at foretage en militær intervention i Polen i forbindelse med den polske krise, der i højeste grad truede det regerende polske kommunistpartis position. På et møde mellem de øverste sovjetiske militære ledere var der kun én, der gik ind for invasion for at løse den polske krise. Og på det afgørende møde i politbureauet erklærede Suslov, der ledede mødet under Bresjnevs fravær, at Sovjetunionen under ingen omstændigheder, selv ikke hvis de polske ledere bad om det, ville sende tropper til Polen. Med aktionen mod Afghanistan i tankerne tilføjede han, at Sovjetunionen ikke kunne udsætte sig selv for international fordømmelse én gang til.²

I de sovjetiske vurderinger af Danmark i perioden 1979-1991 er der to forskellige tendenser. På det politiske område – vedrørende danske holdninger til internationale spørgsmål samt det dansk-sovjetiske forhold – gælder det, at den danske politik til en vis grad blev anskuet positivt fra Moskva. På det mi-

¹ Ben B. Fischer, „A Cold War Conundrum: The 1983 Soviet War Scare“, *Center for the Study of Intelligence*, September 1997, s. 3.

² Matthew J. Quimet, *The Rise and Fall of the Brezhnev Doctrine in Soviet Foreign Policy*, 2003, s. 199-202.

litære område – vedrørende NATO's militære aktiviteter i Nordeuropa og Nordatlanten og den danske deltagelse i alliancen – var billedet et andet. Her var det den sovjetiske opfattelse, at NATO fra ca. 1980 i langt højere grad end tidligere udgjorde en militær trussel mod Sovjetunionen.

I det følgende vil de sovjetiske vurderinger på de ovennævnte områder blive præsenteret. Også den sovjetiske opfattelse af den betydning, som det sikkerhedspolitiske flertal i Folketinget havde i perioden 1982-88, vil blive behandlet. Da dette emne dengang gav og stadig giver anledning til debat, vil de sovjetiske synspunkter blive gengivet så omfattende, som det sparsomme primære kildemateriale tillader. Endvidere vil kilder fra det danske udenrigsministeriums arkiv blive inddraget.

Sovjetunionens syn på Danmarks position i nogle internationale spørgsmål

I slutningen af 1970'erne var det en realitet, at afspændingen var blevet afløst af en ny tilspidsning af forholdet mellem supermagterne. I de sovjetiske vurderinger af Danmarks udenrigspolitik fra 1980'erne er det et gennemgående træk, at Danmark trods det kolde internationale klima søgte at arbejde for en fortsættelse af afspændingslinjen i det omfang og på de områder, hvor det var muligt. I MID's sammendrag af den årsrapport for 1980, der blev udarbejdet af den sovjetiske ambassade i København, hedder det om Danmarks udenrigspolitik:

„Den danske udenrigspolitik har stort set fulgt det traditionelle spor og er i første række som hidtil blevet bestemt af Danmarks tilhørsforhold til NATO og EF. Den danske regering har i høj grad koordineret sin opfattelse af de vigtigste internationale spørgsmål med partnerne i de ovennævnte grupperinger. Danskerne har vist solidaritet med USA og andre vestlige lande i vurderingen af grunden til den indtrufne forværring af den internationale situation ved at fremstille forværringen som en følge af den sovjetiske aktion i Afghanistan. Under disse omstændigheder har den danske regering imidlertid fortsat understreget det vigtige i at bevare og udvikle alt det positive, der er blevet opnået inden for détenten. Danskernes opførsel har vidnet om deres bestræbelse på at forene så modstridende elementer som solidaritet med Vestens førende land USA med ønsket om ikke at gå for langt i deres støtte til de skridt fra den amerikanske administration, der er farlige for fredens sag. Det har især vist sig i danskernes reservede holdning til den amerikanske „sanktionspolitik“ mod USSR og i den forsigtige reaktion på de krigeriske erklæringer fra repræsentanter for USA's nye administration. Ønsket om at undgå en tilspidsning af relationerne mellem Øst og Vest har også til en vis grad karakteriseret danskernes holdning

under konferencen i Madrid. ... Danskerne betragter Madrid-konferencen som et vigtigt led i at bevare og udvikle afspændingsprocessen, og de går ind for, at der skal opnås positive resultater på konferencen“.³

Vedrørende spørgsmålet om menneskerettigheder fremgår det af årsrapporten, at den danske regering støtter Vestens linje om at udnytte denne problematik i det ideologiske og politiske modsætningsforhold til de socialistiske lande, og at danskerne under henvisning til CSCE's slutakt blander sig i de socialistiske landes indre anliggender. Det siges dog også, at „den danske regering ikke deler USA's ekstremt hårde linje i kritikken af de socialistiske lande i menneskerettighedsspørgsmålet og anser det for rigtigere at vise fleksibilitet i denne sag og ikke gøre den til genstand for åben konfrontation mellem Vest og Øst“.

Om INF-sagen nævnes det, at danskerne er interesserede i, at „de påbegyndte forhandlinger mellem USSR og USA ikke skal blive afbrudt på grund af Reagan-administrationens hårde linje“. Og hvad angår SALT-2 citeres udenrigsminister Kjeld Olesen for i Folketinget 21. november 1980 at have sagt, at en amerikansk afvisning „vil skabe problemer for en række af USA's europæiske allierede, og at den danske regering i så fald vil tage sin stilling op til ny overvejelse“.

Vedrørende Afghanistan hedder det, at „danskerne fortsat betragter en tilbageværende af de sovjetiske tropper fra Afghanistan som en forudsætning for en politisk løsning af dette spørgsmål“. Den danske holdning har imidlertid været karakteriseret af „en mere tilbageholdende tone sammenlignet med den hårde linje hos den amerikanske administration og hos regeringerne i nogle andre vestlige lande“.

Det var således den sovjetiske vurdering i årsrapporten, at selv om Danmarks synspunkter i international politik i store træk fulgte USA's og de andre vestlige allieredes, så havde Danmark alligevel sin egen udenrigspolitiske profil. Den bestod i at fastholde forhandlingsmulighederne og at gå ind for fleksibilitet og undgå konfrontation. Den danske position blev bemærket i Moskva, hvor enhver vesteuropæisk afvigelse fra USA's linje blev betragtet som noget positivt.

Sovjetunionens vurdering af forholdet til Danmark

Det tilspidsede forhold mellem supermagterne fra ca. 1980 fik naturligvis også indflydelse på det dansk-sovjetiske forhold. I MID's ovennævnte sammendrag af årsrapporten for 1980 siges det, at den danske regering i praksis har nedfrosset de politiske kontakter med USSR på højt niveau og er begyndt

³ „Vnutrenneje polosjenije i vnesjnaja politika Danii“ [Danmarks indre forhold og udenrigspolitik], 27. februar 1981, Lietuvos Centrinis Valstybes Archyvas, f. R-1019, ap. 4, b. 234, ll. 97-104.

at udvise tilbageholdenhed over for større kulturelle udvekslingsarrangementer.⁴ I et andet dokument fra MID hedder det, at denne danske politik skyldes pres fra USA: „I forbindelse med de såkaldte „begivenheder i Afghanistan“ er den danske regering efter pres fra USA’s administration begyndt at begrænse de politiske kontakter og konsultationer med Sovjetunionen“.⁵ Og i et baggrundsmateriale fra MID’s skandinaviske afdeling fra november 1980 til en samtale med den danske ambassadør i Moskva beklager forfatteren sig over, at „der i den danske presse fortsat offentliggøres materialer om begivenhederne i Afghanistan, der er uvenlige over for Sovjetunionen, samt bagvaskende påfund om „den sovjetiske militære trussel“ og „brud på menneskerettighederne i Sovjetunionen“.⁶

Som helhed er de sovjetiske vurderinger af forholdet til Danmark imidlertid positive. Det nævnes som et fast punkt i de notater om de sovjetisk-danske relationer, der med jævne mellemrum blev udarbejdet i MID, at der på det bilaterale plan ikke er nogen uløste problemer mellem de to lande.⁷ I det ovennævnte samtalemateriale understreges det, at „den danske regering i den tilspidsede internationale situation har bekræftet sine tidligere erklæringer om, at det er nødvendigt ikke at bryde, men tværtimod at benytte broerne til Sovjetunionen“.⁸ Det er karakteristisk for den sovjetiske vurdering, at den danske regerings holdning på dette punkt fremhæves som noget positivt.

Også de sovjetisk-danske politiske konsultationer i København i august 1985 forløb efter sovjetisk opfattelse tilfredsstillende. „I en række spørgsmål var synspunkterne sammenfaldende eller tæt på hinanden“, hedder det i referatet, „i andre spørgsmål var der visse forskelle i opfattelserne, men ikke om et eneste spørgsmål blev der fra dansk side, og naturligvis heller ikke fra vores, fremført elementer af konfrontation“. ...“Det var karakteristisk, at Afghanistan slet ikke blev nævnt, og heller ikke andre internationale spørgsmål, som man i NATO-lande som regel forsøger at udnytte til fordrejning af USSR’s udenrigspolitik og forskellige former for falsifikationer“.⁹

⁴ Sst., l. 104.

⁵ „Sovetsko-datskije otosjenija“ [De sovjetisk-danske relationer], 21. august 1980, AVP RF f. 85, op. 70, p. 93, d. 12, l. 18.

⁶ „Materialy k besede s poslom Danii v SSSR P.D. Steenbergerom“ [Materialer til samtale med Danmarks ambassadør i USSR P.D. Steenberger], 5. november 1980, AVP RF f. 85, op. 70, p. 93, d. 12, l. 24.

⁷ „Sovetsko-datskije otosjenija“ [De sovjetisk-danske relationer], 21. august 1980, AVP RF f. 85, op. 70, p. 93, d. 12, l. 14. „Sovetsko-datskije otosjenija“ [De sovjetisk-danske relationer], 6. marts 1986, AVP RF f. 85, op. 76, p. 109, d. 10, l. 1.

⁸ „Materialy k besede s poslom Danii v SSSR P.D. Steenbergerom“ [Materialer til samtale med Danmarks ambassadør i USSR P.D. Steenberger], 5. november 1980, AVP RF f. 85, op. 70, p. 93, d. 12, l. 24.

⁹ „Sapis osnovnogo sodersjanija sovetsko-datskikh polititjeskikh konsultatsij“ [Referat af hovedindholdet af de sovjetisk-danske politiske konsultationer], 15. august 1985, AVP RF f. 85, op. 75, p. 109, d. 8., ll. 23-28.

Sovjetunionens syn på forholdet til Danmark 1986

Oversættelse af uddrag af indberetning fra den sovjetiske ambassade i København til MID.

3. juli 1986, AVP RF f. 85, op. 76, p.109, d. 10, ll. 16-17.

De sovjetisk-danske relationer udvikler sig som helhed i opadgående retning, selv om det ikke sker uden tilbagefald på visse områder. I relationerne er der ingen store uløste problemer.

Fejringen i Danmark af 40-året for nedkæmpelsen af Hitlerfascismen viste, at historien ikke har indgivet det danske folk en følelse af fjendskab over for vort land, men snarere en følelse af respekt. Selv om der blandt danskerne naturligvis er ikke så lidt mistænksomhed og vagtsomhed over for USSR, så kan man i Danmark som helhed også iagttage en trang til at komme i kontakt med „den store nabo mod øst“, til hvem relationerne gennem flere århundreder ikke har været tyngt af territoriale problemer eller andre store stridsspørgsmål.

I årene under „den kolde krig“ var de sovjetisk-danske relationer i det væsentlige korrekte. Ydermere blev der endnu inden afspændingsperiodens indtræden skabt forudsætninger for en yderligere forbedring af relationerne. Allerede i de år begyndte danskerne at vise interesse for at etablere en politisk dialog. Fra 50'erne begyndte de politiske kontakter med Danmark at udvikle sig, herunder kontakter på højeste niveau (i 1956 besøgte den danske statsminister H.C. Hansen for første gang USSR), og gradvis opstod en praksis med konsultationer om internationale og bilaterale problemer. Der blev skabt et traktatfæstet grundlag for de erhvervmæssige gensidige relationer, og forbindelserne inden for handel, teknik og videnskab, kultur o.a. begyndte at blive mærkbart aktiveret.

Under détenten udvidedes og styrkedes den tosidede politiske dialog betydeligt, og både omfanget og indholdet af det sovjetisk-danske samarbejde fik en væsentlig udvikling. De politiske relationer blev karakteriseret af en udvidelse af antallet af internationale problemer, der blev drøftet under besøgene på højt niveau, og af en regelmæssig udveksling af parlamentsdelegationer og andre delegationer. Under A.A. Gromykos besøg i København i 1976 blev der underskrevet en sovjetisk-dansk pro-

tokol om konsultationer, der fastlagde de regelmæssige tosidede politiske konsultationer. I 70'erne blev der indgået mere end 20 overenskomster inden for økonomi, kultur, videnskab, sport, turisme o.l.

Den nuværende fase af de sovjetisk-danske politiske relationer kan naturligvis ikke undgå at blive påvirket af de ledende danske kredses tilbøjelighed til at solidarisere sig med USA's og NATO's forsøg på at ændre den militær-strategiske og politiske situation i verden til deres egen fordel og ligeledes af de antisovjetiske kampagner, der ikke så sjældent føres i landet – undertiden tilskyndet af myndighederne.

Samtidig med det udviser Danmarks højre-centrum regering, der ikke hører til de ekstremistiske og åbenlyst proamerikanske, som helhed omsorg for ikke at skade de kontakter og det samarbejde mellem de to stater, der har udviklet sig gennem årtier, især i détente-årene. De sovjetisk-danske forbindelser opretholdes ikke blot som helhed i det omfang, de havde i den foregående periode, de har også på en række områder udviklet sig yderligere.

Sammenfattende kan man sige, at det er den sovjetiske vurdering af det bilaterale forhold, at Danmark opfører sig som forventeligt af et vestligt land.

Forbindelserne er – især i begyndelsen af 1980'erne – præget af det tilspidsede forhold mellem supermagterne. Samtidig understreges det i de sovjetiske dokumenter, at der ikke er større uløste problemer mellem de to stater, og at kontakterne mellem dem stort set fortsætter som tidligere. Ligeledes fremhæves den danske vilje til fortsat dialog. I overensstemmelse med tesen om fredelig sameksistens blev Danmark i den sovjetiske selvforståelse et eksempel på, at det var muligt at etablere gode relationer mellem stater med forskellige samfundssystemer.

Når forholdet til Danmark beskrives i så positive vendinger, kan det hænge sammen med, at det var betydeligt bedre end forholdet til de fleste andre vestlige lande. Det var endvidere evident, at relationerne mellem Sovjetunionen og Danmark i 1980'erne var mærkbart bedre end de sovjetiske relationer til Norge og Sverige. Forholdet til Norge var dels præget i negativ retning af Treholt-sagen, dels af en heftig pressedeбат om NATO's forstærkningsaftale med Norge og etableringen af våbendepoter i Norge. Forholdet til Sverige var belastet af ubådsaffærerne.¹⁰

¹⁰ At Sovjetunionens forhold til Danmark var bedre end til Norge og Sverige fremgår bl.a. af en række dokumenter i UM's arkiv. Fx depeche nr. I fra den danske ambassadør i Moskva, Thorning-Petersen: Situationsberetning om det dansk-sovjetiske forhold, 15. februar 1985, UM 5.D.30.a.

Også fra dansk side var der en positiv vurdering af forholdet til Sovjetunionen. I en notits fra en embedsmand i udenrigsministeriet november 1984 hedder det således:

„Der består ingen politiske problemer af bilateral karakter mellem Danmark og Sovjetunionen. Besøgsudvekslingen mellem de to lande har udviklet sig tilfredsstillende med kontakter på såvel udenrigsminister- som fagministerniveau. Der har tillige kunnet iagttages en god udvikling i kontakterne på embedsmandsplan, hvor der finder regelmæssige politiske konsultationer sted mellem delegationer fra de to lande. ... Mere generelt er det i øvrigt indtrykket, at man i Sovjetunionen opmærksomt følger udviklingen i dansk sikkerhedspolitik, herunder i spørgsmål som forstærkningsaftaler og Norden som atomvåbenfri zone. Lejlighedsvis sovjetiske kommentarer hertil – f.eks. i forbindelse med NATO-øvelser og besøg af allierede enheder i Danmark – synes imidlertid mindre skarpe end dem, som i tilsvarende sammenhæng bliver Norge til del“.¹¹



B. N. Pastukhov, Sovjetunionens ambassadør i Danmark 1986-1989. (Den russiske ambassade).

Sovjetunionens opfattelse af den militære situation på nordflanken

Det var fortsat i perioden 1979-1991 Sovjetunionens vurdering, at Danmark var fast forankret i NATO. I MID's sammendrag af ambassadens årsrapport for 1980 hedder det, at „den danske regering har udfoldet anstrengelser for yderligere at styrke det militære og politiske samarbejde inden for NATO's rammer. Den har foretaget politiske forberedelser til at realisere en række forholdsregler for at kunne modtage forstærkninger fra de allierede i en såkaldt „krisesituation“, herunder etablering af NATO-depoter til tung militær udrustning på dansk territorium. Samtidig med det har regeringen indtaget

Endvidere telegram fra Per Carlsen til UM: Sovjetisk syn på Norden, 9. juli 1985, UM 5.D.30.a. samt depeche nr. VI fra Thorning-Petersen: Sovjetisk syn på Norden og Danmark, 6. oktober 1986, UM 5.D.30.a.

¹¹ Notits af Vagn Egebjerg 6. november 1984, UM 5.D.30.a. I udenrigsministeriets arkiv er der flere lignede udsagn.

en forsigtig holdning vedrørende den af NATO foreslåede forøgelse af forsvarsudgifterne, hvilket har ført til utilfredshed i NATO-kredse“.¹²

Det er karakteristisk for de sovjetiske dokumenter fra 1980'erne, at det understreges, at Danmark nu er dybt involveret i alliancens militære planlægning. I et notat fra MID oktober 1980 fremstilles det utvetydigt således, at Danmark og også Norge og Island sammenlignet med 1960'erne og 1970'erne nu i langt højere grad er blevet inddraget i NATO-samarbejdet, og at NATO's militære aktivitet i Nordatlanten i det hele taget er stærkt stigende. Det nævnes i notatet, at denne nye linje i NATO „søges retfærdiggjort ved påstande om en såkaldt sovjetisk militær trussel, herunder en forøgelse af de sovjetiske væbnede styrker og den sovjetiske flåde især på Kolahalvøen og i Østersøen“. Om nordflankens øgede strategiske betydning for NATO hedder det i notatet:

„Mens denne flanke ved NATO's oprettelse blev betragtet som perifer, så er Norge, Danmark og Island i dag blevet omdannet til et vigtigt element i Vestens militære strategi. Under de nuværende omstændigheder tildeles disse lande i NATO's aggressive planer rollen som et brohoved, som USA og de andre førende lande i NATO har til hensigt at udnytte med det formål at sikre sig kontrol med havet og luftrummet i Nordatlanten, Norskehavet og Nordsøen ud fra den betragtning, at der gennem disse områder går de korteste kommunikationslinjer for skibe, fly og raketter mellem Amerika og Europa. Ifølge NATO's strategier skal dette i en „krisesituation“ gøre det muligt for NATO at anbringe flådestyrker i Atlanten, at forhindre den sovjetiske krigsflåde i at sejle ud til kamppositioner og at sikre overførslen af tropper fra USA og Canada til Vesteuropa“.¹³

NATO's militære aktivitet i Nordatlanten beskrives ganske detaljeret i notatet. På Keflavik-basen er i årene 1977-80 kommet fly af typen „Phantom“ og „Orion“, der kan medføre atomvåben, og ligeledes AWACS-fly. Og der er ved at blive bygget et „system for kernevåbensikkerhed“, hvilket sædvanligvis sker på steder, hvor der opbevares atomvåben. Til modernisering af baserne i Thule og Søndre Strømfjord er der siden Carters tiltræden brugt over otte millioner dollars. Der er planer om at bygge otte nye radionavigationssystemer af typen „Loran-C“ til brug for de amerikanske atomubåde. Seks af dem skal ligge på det norske fastland og to på Spitsbergen, hvilket er i direkte modstrid med traktaten fra 1920. I Norge og Danmark moderniseres de militære lufthavne og flådebaserne, og der bygges depoter til militær udrustning. NATO-øvelser i Norge og Danmark bliver stadig hyppigere med deltagelse af stadig flere

¹² „Vnutrenneje polosjenije i vnesjnaja politika Danii“ [Danmarks indre forhold og udenrigspolitik], 27. februar 1981, Lietuvos Centrinis Valstybes Archyvas, f. R-1019, ap. 4, b. 234, l. 100.

¹³ „Ob aktivisatsii dejatelnosti NATO na „severnoj flange“, [Om aktiviseringen af NATO's virksomhed på „nordflanken“], 23. oktober 1980, Lietuvos Centrinis Valstybes Archyvas, f. R-1019, ap. 4, b. 234, ll. 53-59.

tropper. I 1978-79 er der underskrevet aftaler om opmagasinering på norsk territorium af udrustning til underafdelinger af to brigader fra Canada og Storbritannien. I 1979 er der indgået en aftale om, at dansk territorium skal stilles til rådighed for amerikanske kampfly i „krisesituationer“. I en „krisesituation“ har NATO's ledelse til hensigt at sende den 2. amerikanske marineinfanteridivision, der består af to brigader med op til 20.000 mand, til Norge og Danmark. Disse brigader vil få tildelt 225 kampfly og 175 helikoptere. Efter bygningen af depoter til tung udrustning i Norge og Danmark vil overførelstiden for disse tropper fra USA kunne forkortes fra en måned til to døgn.

Endvidere understreges det i notatet, at USA og NATO ikke blot øger de militære aktiviteter i Nordatlanten, men også lægger et betydeligt politisk pres på landene i området. Dette sættes direkte i forbindelse med Carter-administrationens linje, der ifølge notatet går ud på „at øge spændingen og bryde den etablerede militære ligevægt“. Carters politik beskrives således:

„Carter-administrationen går også ud fra, at en styrkelse af Norges og Danmarks militære potentiale og en øget amerikansk militær tilstedeværelse på hele nordflanken, inklusive havområderne, vil bidrage til at styrke USA's politiske og ideologiske indflydelse i disse lande og til at bremse den tendens til en yderligere udvikling af disse landes „ikke-sanktionerede“ samarbejde med USSR, der begyndte at manifestere sig klart under détenten“.¹⁴

NATO's øgede militære opbygning i Nordatlanten omtales også i flere andre dokumenter fra denne periode. Den sovjetiske ambassadør i Danmark, B. Pastukhov, skrev i juli 1986, at Danmark sammen med Norge og Island trækkes yderligere ind i de militære forholdsregler, der går ud på „at skabe militære betingelser på nordflanken, der er fordelagtige for USA og NATO“, samt at „der tages konkrete forholdsregler til en operativ forberedelse af det danske territorium, så det kan modtage store allierede styrker, hvilket fører til en ændring af Danmarks rolle i NATO's strategiske og operativt-taktiske planer. Med andre ord, Danmark knyttes stadig tættere til NATO's forestillinger om et foregribende slag i dybden mod Warszawapagtlandenes tropper“.¹⁵

NATO's øgede militære aktivitet i Nordatlanten er ligeledes et fast tema i artikler i sovjetiske tidsskrifter om international politik fra denne periode. I en artikel fra 1984 nævnes det, at situationen i Nordeuropa i stadig højere grad er præget af „en voksende militær aktivitet fra USA's og en række NATO-landes side, der betragter dette område som deres forpost ved USSR's nord-

¹⁴ Sst., l. 54.

¹⁵ „K peregovoram v Moskve s delegatsijej Presidiuma Folketinga Danii“ [Vedrørende forhandlingerne i Moskva med en delegation fra Danmarks Folketings Præsidium], 3. juli 1986, AVP RF f. 85, op. 76, p. 109, d. 10, l. 71.

vestlige grænser. Som et resultat af det er den militær-strategiske situation i Nordeuropa i de sidste år blevet tilført en række nye momenter, der undergraver dette områdes mulighed for at forblive uden for internationale konflikter og international spænding¹⁶. Og i en artikel fra 1986 hedder det om Danmark og NATO: „Hvad angår udførelsen af NATO-forpligtelserne og den praktiske deltagelse i blokkens militære aktivitet i Nordeuropa viser Danmark sig (med nogle undtagelser) som en ikke mindre loyal partner for USA og NATO end de andre lande i alliancen. Efter det scenarium, der er udarbejdet af de atlantiske strateger i Washington og Bruxelles, forbereder NATO sig på at „tilegne sig“ det danske territorium som et brohoved for blokkens aggressive handlinger mod USSR og de andre socialistiske lande“¹⁷. Herefter beskrives i artiklen lufthavne, baser, radarstationer m.v. i Danmark, i Grønland og på Færøerne. Det er karakteristisk for denne og andre lignende artikler, at Sovjetunionens egne militære forholdsregler i området overhovedet ikke omtales. Tværtimod understreges det, at den sovjetiske regering vil gøre alt for at sikre freden i Nordeuropa.¹⁸

Sammenfattende kan man sige, at de sovjetiske dokumenter fra første halvdel af 1980'erne lægger stor vægt på den ændring, der efter sovjetisk opfattelse er sket med NATO's øgede aktiviteter på nordflanken. Der er næppe tvivl om, at Sovjetunionen var dybt bekymret for og følte sig truet af den forøgelse af Vestens militære styrke, der indledtes i Carters præsidentperiode og fortsatte under Reagan. De sovjetiske beskrivelser af Danmarks og Norges NATO-tilhørsforhold minder med udtryk som „brohoved“ og „aggressive planer“ om ordvalget i dokumenterne fra 1950'erne og første halvdel af 1960'erne. De sovjetiske redegørelser for de militære forhold med vægten lagt på Vestens konfrontationslinje står i modsætning til omtalen af de politiske relationer, hvor grundtonen er vilje til dialog. En del af forklaringen herpå er nok, at de militære beskrivelser omhandler Vesten som helhed, dvs. NATO, mens de politiske omhandler Danmark.

Sovjetunionens vurdering af Danmarks atomvåbenpolitik

Ligesom tidligere fremhæves det også i de sovjetiske dokumenter fra 1980'erne, at Danmarks og Norges forbehold vedrørende base- og atomvåbenpolitikken fra sovjetisk side betragtes som noget positivt. Imidlertid hævdes det nu gang

¹⁶ Ju. Denisov, „60 let otosjenij mesjdu SSSR i stranami severnoj Jevropy“ [60 års relationer mellem USSR og landene i Nordeuropa], *Mesjdunarodnaja Sjism* [Internationale relationer], 6, 1984, s. 37.

¹⁷ Ju. Denisov, „Sovetskij Sojus – Danija: rasvitije dobrososedskikh svjasej“ [Sovjetunionen – Danmark: udviklingen af gode naboforbindelser], *Mesjdunarodnaja Sjism* [Internationale relationer], 7, 1986, s. 98.

¹⁸ Sovjetiske avis- og tidsskriftsartikler om NATO's militære aktiviteter i Nordeuropa er behandlet i Bent Jensen, *Tryk og tilpasning. Sovjetunionen og Danmark siden 2. verdenskrig*, 1987.

på gang fra sovjetisk side, at denne politik er ved at blive udhulet, da der stadig oftere i danske og norske erklæringer tales om, at forbeholdet ikke gælder i krisituationer. I notatet fra MID oktober 1980 om NATO's øgede militære aktivitet på nordflanken formuleres det således:

„I de seneste år kan man iagttage en tendens til, at Norges, Danmarks og Islands militære og politiske samarbejde med USA og de andre førende lande i NATO øges, og til, at principperne i Norges og Danmarks „atompolitik“ og „basepolitik“ udhules. Særlig tydeligt er denne tendens begyndt at vise sig i forbindelse med revurderingen i NATO's planer af det norske og danske territoriums strategiske betydning og ligeledes af betydningen af de havområder i Nordatlanten og Arktis, der støder op til „nordflanken“. De formuleringer, der benyttes af Norges og Danmarks officielle repræsentanter til at definere deres politik i spørgsmålet om stationering af kernevåben og udenlandske tropper, bliver stadig mere udflydende. Indtil midten af 1970'erne taltes der om en afvisning af stationering af udenlandske væbnede styrker og kernevåben i fredstid, så længe Norge og Danmark ikke var udsat for et angreb eller truslen om et angreb. I dag formuleres dette princip stadig oftere som en afvisning af stationering af udenlandske tropper og kernevåben, når der ikke er „krisituationer“. Endvidere har regeringerne i Norge og Danmark ikke udarbejdet en entydig definition af begrebet „krisituation“, og de har heller ikke kunnet give et svar på spørgsmålet om, hvilke organer der har kompetence til at afgøre, om der er tale om en „krisituation“ i regionen eller ej.¹⁹

Det skal bemærkes, at den ovennævnte passus med ordlyden „afvisning af stationering af udenlandske væbnede styrker og kernevåben i fredstid, så længe Norge og Danmark ikke var udsat for et angreb eller truslen om et angreb“ kun gjaldt Norge, og at den kun omfattede udenlandske baser, ikke atomvåben (se kapitel 26). Danmark havde på intet tidspunkt afgivet en erklæring om ikke at ville oprette udenlandske baser på dansk territorium, sådan som det påstås i den sovjetiske tekst.

Påstanden om, at det danske og norske base- og atomvåbenforbehold var ved at blive afsvækket, genfindes i flere dokumenter fra denne periode. I et brev september 1984 til chefen for MID's skandinaviske afdeling skrev den sovjetiske ambassadør i København, at „den danske doktrin om ikke-stationering i fredstid af udenlandske tropper og atomvåben på dansk territorium er

¹⁹ „Ob aktivatsii dejatelnosti NATO na „severnom flange“, [Om aktiviseringen af NATO's virksomhed på „nordflanken“], 23. oktober 1980, Lietuvos Centrinis Valstybes Archyvas, f. R-1019, ap. 4, b. 234, ll. 55-56.

ved at miste sin styrke. Det undergraver klart betydningen af den nævnte danske doktrin, der altid er blevet vurderet positivt af os“.²⁰

Spørgsmålet blev også berørt under de dansk-sovjetiske politiske konsultationer august 1985. I det sovjetiske referat af konsultationerne hedder det kort:

„Under drøftelsen af situationen i Nordeuropa blev det fra vores side sagt, at Sovjetunionen har bemærket NATO's øgede militære aktivitet i Nordeuropa, der er rettet mod at svække stabiliteten i denne vigtige region. I den forbindelse blev det bemærket, at der var tegn på svækkelse og erosion i Norges og også i Danmarks politik om ikke at have kernevåben og ikke at have baser. Vi gjorde opmærksom på den kendsgerning, at udtrykket krisesituation i den sidste tid har fået stadig større udbredelse. Danskerne noterede sig tydeligvis dette, men gik ikke ind i en diskussion med os af disse spørgsmål“.²¹

Også en række dokumenter i UM's arkiv viser, at den sovjetiske regering mente, at Danmarks atompolitik var ved at blive udhulet. Man var i Moskva af den opfattelse, af etableringen af våbendepoter på dansk og norsk territorium og den øgede øvelsesaktivitet i området i sig selv var en udvanding af de to landes basepolitik. Dette synspunkt blev naturligvis imødegået fra dansk side.²²

Det virker som om, man fra sovjetisk side har „glemt“, at Danmarks atomvåbenforbehold lige siden det blev fremsat i 1957 er blevet forsynet med tilføjelsen „under de foreliggende forudsætninger“, dvs. at den danske regering bevarede muligheden for, at Danmark kunne få tilført atomvåben, hvis omstændighederne ændrede sig. Fra sovjetisk side fremstilles sagen i 1980'erne, som om det var noget nyt, at forbeholdet ikke skulle gælde i en krisesituation. I det sovjetiske kildemateriale er der ingen henvisninger til konkrete udtalelser af nordiske politikere om atomvåbenpolitikken. Der er blot en generel omtale af danske og norske politikeres stadig hyppigere brug af ordet krisesituation, der sammen med våbendepoterne og NATO-troppernes øvelser ifølge sovjetisk opfattelse betød, at den danske og norske atomvåbenpolitik var ved at blive justeret i retning af, at atomvåben hurtigt ville kunne bringes

²⁰ Mendelevitj til Farafonov, 27. september 1984, AVP RF f. 85, op. 74, p. 104, d. 11, l. 86.

²¹ „Sapis osnovnogo sodersjanija sovetko-datskikh polititjeskikh konsultatsij“ [Referat af hovedindholdet af de sovjetisk-danske politiske konsultationer], 15. august 1985, AVP RF f. 85, op. 75, p. 109, d. 8., ll. 26-27.

²² Se f.eks. referat af samtale mellem UM's direktør og viceudenrigsminister Zemskov 27. februar 1979, UM 5.D.30a. Endvidere referat af samtale 6. november 1980 mellem den danske ambassadør i Moskva, Steenberger, og viceudenrigsminister Zemskov, UM 5.D.30a, samt referat af samtale mellem ambassadør Thorning-Petersen og 1. viceudenrigsminister Maltsev, amtel 550 12. juli 1985, UM 5.D.30a.

til Danmark og Norge. I virkeligheden var der ikke tale om nogen ændring i den danske og norske regerings erklærede politik på dette område.

Den sovjetiske bekymring i denne sag indikerer, at man i Moskva fortsat var klar over, at det danske atomvåbenforbehold hurtigt kunne bortfalde. Den hyppige omtale af disse forhold fra sovjetisk side er et tegn på, at Sovjetunionen var ængstelig for NATO's øgede militære styrke i Nordeuropa.

Moskvas påstand om, at Danmarks og Norges base- og atomvåbenpolitik var ved at blive ændret i 1980'erne, var fast inventar i artikler i sovjetiske tidsskrifter om international politik, dvs. den indgik i propagandapolitikken. Også her søgtes påstanden underbygget med omtale af det stigende antal NATO-øvelser på nordflanken. Der argumenteredes for, at de mange øvelser med deltagelse af et stort antal soldater betød, at der mere eller mindre konstant var udenlandske tropper i Danmark og Norge, og at de to landes basepolitik derved i realiteten var blevet undergravet. Endvidere lagdes der i artiklerne vægt på, at en stor del af øvelserne havde til formål at træne overførslen af forstærkningsstyrker, og at der i Danmark og Norge var bygget depoter til tung militær udrustning.²³

I et sovjetisk værk fra 1984 om atomvåbenproblematikken i Norden suppleredes omtalen af den danske og norske atomvåbenpolitik med trusler, der vækker mindelser om Bulganin-brevene til den danske regering i 1957:

„Nogle nordiske landes reserverede holdning til ideen om en atomvåbenfri zone i regionen viser først og fremmest, at de ikke er villige til at give afkald på muligheden for, at udenlandske atomvåben kan stationeres på deres territorier. Som vi tidligere har nævnt, ønsker Danmark og Norge at være sikre på, at der er en mulighed for, at sådanne våben kan blive overført til deres territorier og blive anvendt af de allierede i NATO i en uklar „krisesituation“. Man kan kun håbe, at de ikke for alvor har til hensigt at tillade atommagterne at anvende atomvåben fra deres territorier, ellers ville det være at begå selvmord, mens man søgte frelse“. ... „Den blotte tilstedeværelse af sådanne våben i disse lande, uanset hensigterne med hensyn til deres brug, ville bringe landenes sikkerhed i fare. Logikken i begreberne „inddæmning“ og „afskrækkelse“ indeholder – for så vidt det angår Danmark og Norge – ingen konstruktive elementer, mens støtte fra disse lande til NATO's atomstrategi udsætter deres befolkninger for en alvorlig trussel“.²⁴

²³ P. Krymov, „Sovetskij Sojus i severnyje strany“ [Sovjetunionen og de nordlige lande], *Mesjdunarodnaja Sjijn* [Internationale relationer], 8, 1979, s. 19-20. Ju. Denisov, „60 let otosjenij mesjdu SSSR i stranami severnoj Jevropy“ [60 års relationer mellem USSR og landene i Nordeuropa], *Mesjdunarodnaja Sjijn* [Internationale relationer], 6, 1984, s. 37. Ju. Denisov, „Sovetskij Sojus – Danija: rasvitije dobrososedskikh svjasej“ [Sovjetunionen – Danmark: udviklingen af gode naboforbindelser], *Mesjdunarodnaja Sjijn* [Internationale relationer], 7, 1986, s. 98.

²⁴ L. Voronkov, *Non-Nuclear Status to Northern Europe*, 1984, s. 122.

Sovjetunionens opfattelse af det sikkerhedspolitiske flertal i Folketinget 1982-88

Folketingets sikkerhedspolitiske flertal i perioden 1982-1988 er behandlet andetsteds i udredningen, se kapitel 69-72. Her skal udelukkende gøres rede for den sovjetiske opfattelse af dansk sikkerhedspolitik i de år, sådan som den fremtræder i nogle indberetninger fra ambassaden i København til MID. Da det interne sovjetiske kildemateriale om dette emne er begrænset, vil indholdet af disse indberetninger blive præsenteret bredt.

To indberetninger december 1983

Den første vurdering i kildematerialet af det sikkerhedspolitiske flertals betydning findes i en indberetning fra december 1983.²⁵ Hovedindholdet af den er en ganske detaljeret redegørelse for Folketingets debat 10. november 1983. Det var den debat, der endte med, at socialdemokraterne og de radikale vedtog en dagsorden, der opfordrede regeringen til aktivt at arbejde for, at Danmark forblev atomvåbenfrit gennem etablering af en atomvåbenfri zone samtidig med, at Danmarks medlemskab af NATO bekræftedes. Indberetningen er skrevet af S. Rjabkov, der var referent ved ambassaden. Med håndskrift er der på forsiden tilføjet: „Til kammerat D.A. Vasiljev: Indberetningen er god, den bør anføres i oversigten over diplomatpost“. Selv om forfatteren havde en underordnet stilling (en referent rangerede under en ambassadesekretær i det diplomatiske hierarki), er indberetningen således blevet vurderet som væsentlig i MID.

Det siges i indledningen, at den danske befolkning under de tilspidsede internationale forhold i stigende grad er bekymret for, at der skal komme en atomkrig, og at fredsbevægelsen har øget sin aktivitet blandt de danske politikere, i første række socialdemokrater og socialister. Opfattelsen af, at det er nødvendigt for Nordeuropa at fremsætte selvstændige initiativer for at mindske atomoprustningen, bliver i denne situation mere og mere populær. De konstruktive sovjetiske forslag 1981-83 om en atomfri zone i Nordeuropa siges at have haft en mærkbar indvirkning på hele det politiske spektrum i Danmark og at have stimuleret diskussionen om, hvordan idéerne konkret kan realiseres. Også den øgede interesse for en atomfri zone i de andre nord-europæiske lande, især Sverige, har virket befordrende for diskussionen af dette spørgsmål i Danmark. Blandt de faktorer, der har ført til en øget interesse for en atomfri zone, nævnes også, at udenrigspolitiske temaer er begyndt

²⁵ „O positsii Danii po probleme sosedanija besjadernoj sony na severe Evropy“ [Om Danmarks stilling til oprettelsen af en kernevåbenfri zone i Nordeuropa], 22. december 1983, AVP RF f. 85, op. 73, p. 100, d. 12, ll. 102-112.

at spille en større rolle i den indenrigspolitiske kamp, hvilket især debatterne i Folketinget i 1983 har vist.

Videre hedder det, at „til trods for et øget pres fra NATO og USA, rettet mod yderligere at inddrage de nordeuropæiske medlemmer af alliancen i de militær-strategiske forholdsregler, optræder Danmark – hvis interesser objektivt ikke falder sammen med Washingtons – stadig oftere i rollen som NATO’s „uromager“ og bevæger sig i retning af en vis korrektion af sin officielle holdning til de vigtigste sikkerhedspolitiske spørgsmål. Denne korrektion, der ikke altid er tilstrækkeligt konsekvent og stabil, afspejler indenrigspolitiske processer, der som helhed udvikler sig i retning af, at danskerne får en mere realistisk vurdering af den nuværende situation i verden. Korrektionen ville dog være umulig ved en sammensætning af Folketinget, der var mindre gunstig for Socialdemokratiet, SF, VS og de radikale. Debatterne i Folketinget i 1983, herunder debatten 10. november om Danmarks stilling i NATO’s kernevåbenstrategi, viste, at det udenrigspolitiske flertal havde mulighed for i realiteten at påtvinge regeringen sine synspunkter ved at opnå reelle indrømmelser fra den og ved at opnå, at der i NATO skulle gennemføres en „særlig“, „socialdemokratisk“ linje“.²⁶

Den særprægede formulering ovenfor „at danskerne får en mere realistisk vurdering af den nuværende situation i verden“ er karakteristisk for den officielle sovjetiske sprogbrug og tankegang. Dermed menes, at danskerne er rede til at acceptere Sovjetunionens øgede styrke på dette tidspunkt. Det må siges at være sovjetisk ønsketænkning. I øvrigt var situationen i begyndelsen af 1980’erne den, at Sovjetunionen ikke stod stærkere, men tværtimod svagere end USA – og at det år for år gik stadig dårligere for Sovjetunionen og dens allierede. Det var KGB og ledelsens inderkreds som nævnt i indledningen til dette kapitel udmærket klar over. Den slags ubekvemme kendsgerninger tilkom det imidlertid ikke embedsmænd i udenrigsministeriet at formulere i deres indberetninger.

Videre nævnes det i indberetningen, at regeringen på grund af presset fra oppositionen har foretaget en ændring af sin taktik i spørgsmålet om en atomfri zone. „Uden på nogen måde at afvige fra deres principielle vurdering af den nuværende situation og af udviklingsperspektiverne på dette område og samtidig med at de som helhed bevarer alle de vigtigste elementer i deres holdning til en atomfri zone uændret, er regeringspartierne gået ind på en mere bred diskussion, herunder på officielt niveau, af emnet et atomfrit Norden“. Som et eksempel på interessen for at føre mere reelle diskussioner om det spørgsmål nævnes det, at Uffe Ellemann-Jensen på FN’s 38. Generalforsamling erklærede, at den danske regering i overensstemmelse med beslutningerne i et slutdokument fra Generalforsamlingen vedrørende nedrust-

²⁶ Sst., l. 103.



Uffe Ellemann-Jensen under et møde med Sovjetunionens udenrigsminister Andrej Gromyko i Moskva, 31. oktober 1983. (Den russiske ambassade).

ning „støtter alle realistiske bestræbelser på at oprette atomfri zoner“.²⁷ Som indberetningens forfatter selv erkender, er der altså i dette spørgsmål ikke sket nogen ændring i den danske regerings holdning.

Indberetningen kommer også ind på debatten i Socialdemokratiet om partiets sikkerhedspolitiske linje. Lasse Budtz citeres for at have sagt, at Socialdemokratiet var imod enhver stationering af atomvåben i Danmark i fredstid, i krigstid og i krigstid (Jyllandsposten 9. november 1983). Socialdemokratiets ledelse fandt det dog ifølge indberetningen ikke muligt at formulere partiets holdning på den måde, da det uundgåeligt ville føre til en revurdering af Danmarks rolle i NATO's atomstrategi og til en ændring af NATO's militærdoktrin i Nordeuropa.

Generelt fremhæves i indberetningen indenrigspolitiske og taktiske overvejelser som bestemmende for debatten 10. november 1983. Ligeledes betones forskellen mellem socialdemokrater og radikale på den ene side og SF og VS på den anden side i spørgsmålet om, hvor yderligtgående dagsordenens formuleringer om atomvåben i Danmark skulle være. Da socialdemokraterne ifølge indberetningen ikke ønskede at fremprovokere et valg, blev deres mere moderate dagsordenforslag vedtaget med Socialdemokratiets og de radikales stemmer til stor fortrydelse for SF og VS. I indberetningen citeres teksten til den vedtagne dagsorden og det nævnes, at den „som helhed var acceptabel for regeringen“. Det nævnes også, at Schlüter under debatten udtrykte tilfredshed med, at Socialdemokratiet i spørgsmålet om en atomfri status for Danmark „var blevet bange for sin egen skygge“.²⁸

Ifølge indberetningens forfatter viste folketingsdebatten 10. november 1983, at Socialdemokratiets holdning til en atomfri zone i Norden var tvetydig. På den ene side tydede udtalelser af ledende socialdemokrater på, at partiet ville gå ind for, at Danmark ikke under nogen omstændigheder skulle have tilført atomvåben. Men på den anden side viste den vedtagne dagsorden, at Social-

²⁷ Sst., l. 108.

²⁸ Sst., l. 110.

demokratiet i praksis ikke var villigt til at gå så langt, og at der var uenighed blandt partierne i det sikkerhedspolitiske flertal. Det er derfor, indberetningens forfatter betegner ændringen i den danske holdning til en atomfri zone som „utilstrækkelig“, dvs. ikke i tilstrækkelig grad i overensstemmelse med Sovjetunionens opfattelse af dette spørgsmål. Ligeledes nævnes det i indberetningen, at „regeringspartierne sikkert vil bestræbe sig på at udhule det positive indhold af dagsordenen af 10. november“.

Alligevel hedder det til slut i indberetningen, at der med vedtagelsen af dagsordenen 10. november 1983 „som helhed åbner sig gunstige muligheder for at knytte Danmark til en mere realistisk holdning i spørgsmålet om oprettelsen af en kernevåbenfri zone i Nordeuropa“.²⁹ Udtrykket „en mere realistisk holdning“ angiver, at indberetningens forfatter øjnede en mulighed for en ændring af den danske holdning i dette spørgsmål i en for Sovjetunionen gunstig retning.

Også en anden indberetning fra december 1983 omhandler det sikkerhedspolitiske flertal. Den er skrevet af andensekretær ved ambassaden J. Voronin og S. Rjabkov (forfatteren til ovennævnte indberetning) og har følgende håndskrevne påtegning: „Til kammerat D.A. Vasiljev. Jeg synes, at dette dokument bør omtales positivt i oversigten over diplomatpost“.³⁰

Hovedindholdet i denne indberetning er, at selv om der i løbet af 1983 ikke er sket større ændringer i den danske udenrigspolitik, så er politikken alligevel på grund af det sikkerhedspolitiske flertal til en vis grad blevet justeret i en retning, der stemmer overens med sovjetiske interesser. I overensstemmelse med den måde, hvorpå man fra sovjetisk side ønskede at fremstille egen indflydelse, understreger indberetningens forfattere effekten af den sovjetiske politik sådan, som de opfattede den:

„I 1983 har sovjetstatens udenrigspolitiske kurs fortsat haft en positiv indflydelse på udformningen af Danmarks holdning til de væsentligste internationale problemer“. ...

„Samtidig med at den danske politik har bevaret sin tvetydighed, er den begyndt i noget mindre grad at blive bestemt af landets medlemskab af NATO og EF og af tilhørsforholdet til gruppen af højtudviklede lande i Vesteuropa. Synspunkterne hos det „udenrigspolitiske flertal“ i Folketinget – og dermed hos det flertal af vælgerne, der står bag det – har spillet en stadig større rolle i udformningen af politikken. Ved siden af den direkte indflydelse på regeringens holdninger har den sovjetiske udenrigspolitiske kurs haft en overordentlig stor indvirkning på det officielle Københavns

²⁹ Sst., l. 112.

³⁰ „O reaktcii v Danii na sovetskije vnesjnepoliticheskiye initsiativy“ [Om reaktionen i Danmark på de sovjetiske udenrigspolitiske initiativer], 22. december 1983, AVP RF f. 85, op. 73, p. 100, d. 12, ll. 113-123.

linje i internationale spørgsmål, formidlet af Socialdemokratiet og de venstresocialistiske partier, der i løbet af 1983 har demonstreret en realistisk og ofte forholdsvis velovervejede tilgang til de grundlæggende problemer med at bevare freden og styrke sikkerheden“. ... „Uden at den i det forløbne år har undergået væsentlige ændringer har Danmarks udenrigspolitiske kurs alligevel i betydelig grad udviklet sig på baggrund af en voksende erkendelse hos de danske politikere af realiteterne i den nuværende situation i Europa og i verden, under påvirkning af de sovjetiske udenrigspolitiske initiativer“.³¹

Vedrørende udtrykket „realiteterne i den nuværende situation“ henvises til den ovenstående kommentar. Hvad angår Sovjetunionens påståede indflydelse på Danmarks udenrigspolitik er der ikke noget nyt i, at man fra sovjetisk side hævder, at en sådan indflydelse eksisterede og havde stor betydning for udformningen af dansk politik. Det havde siden 1950'erne været en fast bestanddel i de sovjetiske dokumenter, både i ambassadeindberetninger og i notater fra MID. Den stærkt begrænsede kildeværdi af sådanne udsagn betyder, at man ikke på det grundlag kan drage konklusioner om, hvorvidt det var sovjetiske synspunkter, der bestemte de sikkerhedspolitiske holdninger i Danmark.

Tre indberetninger fra 1986

Rjabkov er også ophavsmand til en indberetning fra juni 1986, nu med titlen referent og sekretær. Som medforfatter optræder I. sekretær ved ambassaden S. Sjisjkin.³² Folketingets sikkerhedspolitiske flertal får i denne indberetning den besynderlige betegnelse „det antimilitaristiske flertal“, hvilket kunne tyde på, at forfatterne ikke rigtig er klar over, hvad sagen drejer sig om. Man skal nok ikke lægge for meget i ordet „antimilitaristisk“ i denne forbindelse, men betragte det som synonymt med „sikkerhedspolitisk“. Karakteristisk for indberetningen er påpegningen af, at den danske udenrigspolitik har to sider. På den ene side er ikke blot oppositionen, men også regeringspartierne begyndt at give udtryk for holdninger, der er mere positive over for Sovjetunionen end tidligere. Og på den anden side er Danmark – ligesom det er fremhævet i flere af de tidligere nævnte sovjetiske dokumenter – i de sidste år militært blevet dybere involveret i NATO's aktiviteter. I indberetningen udtrykkes det på denne måde:

³¹ Sst., ll. 113-14.

³² Nekotoryje soobrasjenija o vosmosjnom rasvitii politiko-propagandistskogo obespetjenija sovet-skikh vnesjnepolititjeskikh initsiativ“ [Nogle betragtninger om en mulig udvikling til politisk og propagandistisk sikring af de sovjetiske udenrigspolitiske initiativer], 19. juni 1986, AVP RF f. 85, op. 76, p. 109, d. 10, ll. 140-148.

„Mens socialdemokraterne, venstresocialisterne, folkesocialisterne og til dels de radikale indtil begyndelsen af 1980'erne ret konsekvent støttede princippet om „lige ansvar“ hos USSR og USA for den voksende krigsfare, så understreger de i forbindelse med, at det antimilitaristiske flertal i Folketinget er blevet styrket, stadig tydeligere De Forenede Staters ansvar, de tilskriver os betydeligt mindre negativt, og de deler mange elementer i vores udenrigspolitiske holdninger. Samtidig er de borgerlige regeringspartier, der for ikke særlig lang tid siden betingelsesløst støttede den amerikanske politik og anklagede Sovjetunionen for alle internationale komplikationer, nu tilfredse, når det lykkes dem at dreje diskussionen af det ene eller det andet udenrigspolitiske spørgsmål i retning af tesen om „lige ansvar“. I enkelte tilfælde begynder de endda at hælde til vores opfattelse og at fremsætte synspunkter, der er ret tæt på det antimilitaristiske folketingsflertals linje“. ...

„Parallelt med denne udvikling er der imidlertid i de sidste år, især efter NATO's vedtagelse af doktrinen om fremskudt forsvar, sket en mærkbar stigning i Danmarks militære aktivitet i NATO og af NATO's i Danmark, i første række vedrørende moderniseringen af NATO's infrastruktur på dansk territorium med det formål at udvide mulighederne for at modtage allierede forstærkningsstyrker. Danmark knyttes stadig mere aktivt til det integrerede militære samarbejdssystem i NATO. Der sker en forøgelse af de danske væbnede styrkers kampberedskab i overensstemmelse med kravene fra NATO's ledende organer“.³³

Det konkluderes i indberetningen, at den danske udenrigspolitik og militærpolitik er tvetydig. Det er i det hele taget en gennemgående vurdering af Danmark i de sovjetiske dokumenter fra 1980'erne, at en politisk udvikling, der på nogle punkter betragtes som positiv af Sovjetunionen, går hånd i hånd med en af Sovjetunionen uønsket militær udvikling i retning af en styrkelse af NATO i Nordeuropa.

Denne vurdering genfindes i en indberetning fra juli 1986 skrevet af den sovjetiske ambassadør i København B. Pastukhov. Heri hedder det:

„Den vigtigste særegenhed ved udformningen af Danmarks udenrigspolitik i dag består i, at den på mange måder skabes under påvirkning af de oppositionspartier, der udgør det såkaldte antimilitaristiske flertal i Folketinget (Socialdemokratiet, SF, venstresocialisterne og de radikale). De 19 dagsordener fra de sidste år vedrørende international politik og militærpolitiske spørgsmål (se bilaget), der er vedtaget med dette flertals stemmer, har til-

³³ Sst., ll. 140-41.

ført og tilfører et væsentligt element af realisme i den danske regerings udenrigspolitiske kurs, og styrker den danske oppositionelle holdning til de farligste sider af Reagan-administrationens militære og internationale kurs. Det nuværende kendetegn ved den danske udenrigspolitiske og militærpolitiske kurs, der i en hel række af sine elementer går på tværs af USA's og NATO's målsætninger, bidrager til at skabe revner på det politiske område mellem USA og vesteuropæerne³⁴.

Denne beskrivelse af dansk udenrigspolitik står imidlertid ikke alene i ambassadørens indberetning. Straks efter hedder det, at der „parallelt med den voksende oppositionelle linje over for de farligste sider af Reagan-administrationens udenrigs- og militærpolitik udvikler sig en anden proces, der virker i modsat retning: Danmark trækkes ind i NATO's militære forholdsregler, og landet knyttes tættere til forestillingerne om et „foregribende“ slag, dvs. et førsteslag mod USSR og de andre socialistiske lande. I den sammenhæng foregår der en dyb erosion af visse sider af den danske kernevåben- og basepolitik, ifølge hvilken kernevåben og udenlandske militærbaser ikke kan stationeres på dansk territorium i fredstid“³⁵.

Ambassadørens opfattelse af, at dansk udenrigspolitik på mange måder skabes under påvirkning af det sikkerhedspolitiske flertal, modificeres af ham selv i et andet dokument, hvor han skriver, at regeringen har svært ved at af finde sig med det sikkerhedspolitiske flertals beslutninger (se nedenfor). I forbindelse med de to forskellige tendenser, der efter sovjetisk opfattelse gør sig gældende i dansk udenrigspolitik og militærpolitik, nævnes det, at „elementerne af realisme for tiden er klart de fremherskende“. Dvs. at man fra sovjetisk side fremhæver de sider af dansk udenrigspolitik, der passer ind i Sovjetunionens opfattelse af verden.

Endnu et dokument fra det sovjetiske udenrigsministeriums arkiv kaster lys over det sovjetiske syn på det sikkerhedspolitiske flertals betydning for dansk udenrigspolitik. Det er en redegørelse for nogle kendetegn ved den politiske situation i Danmark, som ambassadør Pastukhov udarbejdede til brug for de politikere og embedsmænd, der i august 1986 i Moskva skulle modtage en delegation fra Folketingets præsidium. Det hedder heri:

„I de seneste år har Danmarks officielle holdning til udenrigspolitiske og militærpolitiske spørgsmål stadig oftere været i modstrid med USA's og NATO's linje, der er rettet mod at opnå militært overherredømme. Således

³⁴ „O positsii Danii po osnovnym mesjdunarodnym voprosam“ [Om Danmarks stilling til de vigtigste internationale spørgsmål], 3. juli 1986, AVP RF f. 85, op. 76, p. 109, d. 10, l. 9. I et bilag er de 19 sikkerhedspolitiske dagsordener, der er vedtaget af Folketinget siden december 1982, oversat til russisk.

³⁵ Sst.

er det danske Folketing gået imod opstillingen af de amerikanske mellem-distanceraketter i Vesteuropa og imod en realisering af militære programmer i rummet samt Danmarks deltagelse i disse. Og Folketinget er gået ind for, at der hurtigt skal gennemføres et forbud mod alle kernevåbenforsøg, at der skal indgås en international traktat om ikke-førstebrug af atomvåben, og at arbejdet i retning af oprettelse af en kernevåbenfri zone i Nord-europa skal fortsættes. I samtaler om disse spørgsmål er det dog nødvendigt at have for øje, at de nævnte særegenheder ved den danske stats politik er et resultat af beslutninger i Folketinget, vedtaget af venstreoppositionen – det såkaldte antimilitaristiske flertal bestående af socialdemokrater, radikale, folkesocialister og venstresocialister – imod højrecentrumsregeringen. Regeringen har svært ved at affinde sig med disse beslutninger: Partierne i regeringskoalitionen – de konservative, venstre, centrumdemokraterne og kristeligt folkeparti – stemmer som regel imod de pågældende folketingsdagsordener, og kun i enkelte tilfælde afholder de sig fra at stemme. Da regeringen søger at undgå valg i utide, er den ikke desto mindre tvunget til forholdsvis loyalt at udføre de beslutninger, der er påtvunget den af det antimilitaristiske folketingsflertal, og den indfører forbehold, der afspejler Danmarks særlige stilling, i teksterne til kommunikéer og andre dokumenter fra NATO's politiske og militære organer, hvilket i den sidste tid har medført, at der fra disse dokumenter er blevet fjernet bestemmelser, der er i modstrid med den officielle danske holdning³⁶.

At den beskrevne situation blev vurderet som værende fordelagtig for Sovjetunionen ses af det råd, som ambassadøren henstiller til sine landsmænd at følge under samtalerne med de danske politikere. Da den danske delegation består af repræsentanter for begge grupperinger i Folketinget, bør russerne „udvise særlig forsigtighed og takt ved vurderingen af de for os fordelagtige særegenheder ved Danmarks udenrigspolitiske kurs, eftersom alle klart positive udtalelser i den forbindelse uundgåeligt vil blive udnyttet af regeringskoalitionen mod det antimilitaristiske folketingsflertal“.³⁷

I øvrigt indeholder ambassadørens orientering denne karakteristik af den danske regering og dens forhold til USA:

„Danmarks regering og også de borgerlige partier, den består af, hører absolut ikke til de retlinede tilhængere af Reagan-administrationen, skønt de er rede til at gå længere end Socialdemokratiet i deres støtte til USA's udenrigspolitiske kurs. Ansvar for tilspidsningen af de sovjetisk-amerikanske

³⁶ „K peregovoram v Moskve s delegatsijej Presidiuma Folketinga Danii“ [Vedrørende forhandlingerne i Moskva med en delegation fra Danmarks Folketings Præsidium], 3. juli 1986, AVP RF f. 85, op. 76, p. 109, d. 10, ll. 67-68.

³⁷ Sst., l. 68.

relationer og af den internationale situation som helhed forsøger de som hidtil at lægge først og fremmest på USSR, men alligevel viser de en reel bekymring for situationen i verden, og i den sidste – og især den allersidste – tid har de stadig mere tilstræbt en selvstændig sammenligning af de to supermagters holdninger til de grundlæggende spørgsmål om en begrænsning af våbenkapløbet og en regulering af de regionale konflikter. Denne udvikling har ganske naturligt ført de danske regeringspartier til en mere konstruktiv opfattelse af vores udenrigspolitiske argumentation“.³⁸

Sovjetiske tidsskriftsartikler om det sikkerhedspolitiske flertal

Folketingets sikkerhedspolitiske flertal er også behandlet i artikler i sovjetiske tidsskrifter om international politik. Vurderingerne af Danmarks sikkerhedspolitik er her i overensstemmelse med vurderingerne i de ovennævnte ambassadeindberetninger.

I en artikel fra 1986 nævnes de vigtigste af det sikkerhedspolitiske flertals dagsordener. Om en atomvåbenfri zone i Norden hedder det, at „den danske regering ikke afviser idéen, men heller ikke viser beredvillighed til at gennemføre den i praksis, da den i dette spørgsmål orienterer sig efter NATO’s linje“. Det nævnes også, at regeringen har søgt at svække og splitte det sikkerhedspolitiske flertal og at skille Socialdemokratiet fra den øvrige opposition og få det til at indgå kompromiser.

Om Socialdemokratiet siges det i artiklen, at partiet spiller den førende rolle i „antiraketflertallet“, og at der i dets „udenrigspolitiske orientering i de seneste år har vist sig en række nye positive momenter. Socialdemokraterne forbliver faste tilhængere af Danmarks medlemskab af NATO og understreger, at de ikke ønsker at bidrage til en svækkelse af alliancen. Samtidig med det støtter de ikke USA’s linje, der er rettet mod konfrontation med Sovjetunionen og mod at bryde den eksisterende militær-strategiske ligevægt i Europa og i verden som helhed. I overensstemmelse med det program, der blev vedtaget på partiets sidste kongres (i 1984), går Socialdemokratiet ind for, at Danmark skal forblive atomvåbenfrit ikke blot i fredstid, men også i krigstid“.³⁹

I artiklen, der som altid afspejler den officielle sovjetiske holdning, konstateres det således, at det sikkerhedspolitiske flertal ikke har ført til nogen reel ændring af regeringens syn på en atomvåbenfri zone i Norden. Også vurderingen af Socialdemokratiet er interessant derved, at artiklens forfatter nævner Socialdemokratiets program fra 1984 med dets ønske om dansk atomvå-

³⁸ Sst.

³⁹ Ju. Denisov, „Sovetskij Sojus – Danija: rasvitije dobrosoedskikh svjasej“ [Sovjetunionen – Danmark: udviklingen af gode naboforbindelser], *Mesjdunarodnaja Sjsn* [Internationale relationer], 7, 1986, s. 98-106.

benfri status i fredstid, krisetid og krigstid og samtidig understreger, at partiet fortsat fuldt ud støtter det danske medlemskab af NATO.

Vurderinger fra den danske ambassade i Moskva

I det følgende vil de indtryk, man på den danske ambassade i Moskva havde af den sovjetiske opfattelse af Danmarks sikkerhedspolitik i 1980'erne, blive præsenteret. Der bliver i indberetningerne til udenrigsministeriet i København skelnet mellem de to sider af Sovjetunionens udenrigspolitik: Den officielle, der førtes ad de diplomatiske kanaler, og den propagandaorienterede påvirkningspolitik, der især førtes i pressen. På det officielle plan blev det sikkerhedspolitiske flertals aktiviteter ifølge indberetningerne mødt med taktfuld tavshed og betragtet som et internt dansk problem, man fra sovjetisk side ikke skulle blande sig i. I påvirkningspolitikken har man derimod forsøgt at udnytte de propagandamæssige muligheder, der kunne udledes af den specielle sikkerhedspolitiske situation i Danmark.

Den danske ambassadør i Moskva, R. Thorning-Petersen, konstaterede således i november 1984, „at ingen af ambassadens samtalepartnere i MID i de snart 14 måneder, hvor jeg har været på posten her, på noget tidspunkt har søgt at komme ind på de særlige vilkår, som i denne periode har været gældende for dansk udenrigs- og sikkerhedspolitik eller på folketingets forskellige vedtagelser herom. Hermed være ingenlunde sagt, at man også har afstået fra operationer sigtende direkte mod den danske opinion eller fra at udnytte de propagandamæssige gevinster, som har kunnet indhentes herfra, hvorom sovjetisk presse til stadighed vidner“.⁴⁰

To år senere gav Thorning-Petersen udtryk for den samme opfattelse af det sovjetiske syn på dansk sikkerhedspolitik:

„Ved samtaler med officielle sovjetiske instanser understreges det uopfordret og gang på gang, at man fra sovjetisk side ikke ønsker at blande sig i den danske sikkerhedspolitiske debat, endsige at slå mønt heraf. Ved afgivelsen af disse forsikringer synes man ikke at have taget den sovjetiske presse i ed. Den, som daglig følger sovjetisk pressedækning af Danmark og især de officøse lederartikler – skrevet under pseudonymer, som dækker over ambassaden bekendte embedsmænd i udenrigsministeriet, den militære ledelse og partisekretariatet – modtager indtrykket af et samfund, hvor et overvældende folkeligt flertal hindres i at udfolde sine bestræbelser på at følge Sovjetunionens initiativer for fred og afspænding af nogle „onde kræfter“, der som „håndlangere for USA“ kun arbejder på at spænde ben for afspændingen“.⁴¹

⁴⁰ Telegram fra Thorning-Petersen til chefen for P.4., Egebjerg, 26. november 1984, UM 5.D.30a.

⁴¹ Depeche nr. VI: Sovjetisk syn på Norden og Danmark, 6. oktober 1986, UM 5.D.30.a.

Vedrørende den sovjetiske opfattelse af dansk sikkerhedspolitik og af Danmarks betydning i Sovjetunionens Europapolitik leverede den danske ambassadør denne analyse:

„Der er næppe tvivl om, at de nordiske lande i sovjetiske øjne udgør et i forhold til andre ekseptionelt stabilt og rimeligt problemfrit område“... [De nordiske landes] forskellige sikkerhedspolitiske placering er et faktum, man for længst har akkviesceret ved. Trods det nordatlantiske områdes stigende betydning i sovjetisk strategi tyder intet på, at ændringer i eller blot modificering af de nordiske staters sikkerhedspolitiske status har nogen høj prioritet i sovjetisk udenrigspolitik. Udviklingen følges vel nøje, og en kontinuerlig række af avisartikler indeholder i overensstemmelse med sovjetisk presseskik flere „løftede pegefingre“ end bestræbelser på at indkassere politiske gevinster. Alligevel er det øjensynligt, at interessen er koncentreret om andre, mere problem- og risikofyldte områder i Europa“.⁴²

Thorning-Petersen drog selv følgende konklusion af den sovjetiske udenrigsledelses syn på forholdet til Danmark:

„At Danmark indgår med knapt marginal vægt i USSR's udenrigspolitiske overvejelser, at den politiske udvikling i Danmark, hvor en borgerlig regering må og accepterer at leve med et andet udenrigs- og sikkerhedspolitisk flertal i Folketinget nu er så vel „på skinner“, at det anses uforholdsmæssigt at yde særlige koncessioner til styrkelse af nævnte flertals politiske troværdighed i Danmark, samt endeligt, at denne situation i virkeligheden i sovjetiske øjne anses som den realistisk optimale“.⁴³

Sammenfattende kan det konstateres, at det var den danske ambassadørs opfattelse, at Moskva generelt betragtede Norden som et lavspændingsområde og forholdet til Danmark som stabilt. Den sovjetiske regering accepterede det danske medlemskab af NATO. Den sikkerhedspolitiske debat i Danmark blev fulgt med interesse; fra officiel sovjetisk side blandede man sig ikke i disse spørgsmål, men udnyttede samtidig i pressen de propagandamæssige fordele, situationen frembød.

Det kan tilføjes, at statsminister Schlüter til sine nordiske statsministerkolleger videregav følgende indtryk fra sit besøg i Moskva oktober 1986: „Sikkerhedspolitisk fik jeg en klar fornemmelse af, at man går ud fra og accepterer vort NATO-medlemskab og den solidaritet med vore allierede, som det er udtryk for“.⁴⁴

⁴² Depeche nr. V: Sovjetunionen som europæisk nabo, 20. december 1984, UM 5.D.1.

⁴³ Brev fra Thorning-Petersen til departementschef i UM Benny Kimberg, 9. september 1986, UM 5.D.30a.

⁴⁴ Talepunkter til uformelt frokostmøde mellem de nordiske statsministre 26. november 1986, 19. november 1986, UM 5.D.30.a



Poul Schlüter under et møde med Mikhaïl Gorbatjov. Ved siden af Poul Schlüter ses statsministeriets departementschef Peter Wiese † og udenrigsministeriets direktør, ambassadør Otto E. Møller. Sammen med Gorbatjov sidder rådgiveren Anatolij Tjernjajev. Moskva, 21. september 1986, kort tid før mødet i Reykjavik mellem Reagan og Gorbatjov. (Den russiske ambassade).

Sovjetunionen og det danske Socialdemokrati

Den sovjetiske regering udviste i 1980'erne stor interesse for Socialdemokratiet. Lige siden midten af 1960'erne havde man fra sovjetisk side forsøgt at få etableret officielle partiforbindelser mellem SUKP og Socialdemokratiet. Det lykkedes i 1984. Kontakterne mellem de to partier indledtes allerede, mens Socialdemokratiet havde regeringsmagten. I februar 1979 var en delegation fra Socialdemokratiet i Moskva. Det var et led i den sovjetiske politik over for Vesten at søge at etablere kontakter til socialdemokratiene; det danske Socialdemokrati var det sidste i rækken af partier, der besøgte Moskva i den forbindelse. Under opholdet mødtes socialdemokraterne med ledende partifunktionærer fra SUKP's centralkomité. Ud over det danske referat (se kapitel 71) findes der et internt sovjetisk referat af dette møde.⁴⁵ Ifølge det sovjetiske referat erklærede russerne, at de „for at standse rustningskapløbet og sikre

⁴⁵ „Ob informatsii dlja rukovodstva Kompartii Danii. Postanovlenije Sekretariata TsK KPSS“ [Om information til ledelsen af Danmarks Kommunistiske Parti. Forordning fra SUKP's CK's Sekretariat], 22. februar 1979, RGANI f. 4, op. 24, d. 835, ll. 103-108. Referatet findes i et telegram fra CK til den sovjetiske ambassadør i Danmark. Ambassadøren får instruks om at henvende sig til formanden for DKP og informere ham om mødet. Det er interessant, at man fra sovjetisk side har fundet det nødvendigt at meddele de danske kommunister, at SUKP nu havde indledt en anden kurs over for de danske socialdemokrater, der tidligere blev betegnet som klasseforrædere og kommunisternes hovedfjende i kampen om arbejderklassens gunst. Det danske referat er skrevet af Poul Nielson; det findes i ABA 500, Socialdemokratiets arkiv, kasse 821.

freden var rede til at samarbejde med alle progressive og fredselskende kræfter, og at de tillagde det stor betydning, at et sådant samarbejde udvikledes mellem kommunister og socialdemokrater“. Det blev fra sovjetisk side understreget, at „det i den nuværende situation var nødvendigt at mobilisere en indsats fra alle progressive kræfter i verdensoffentligheden, og især fra de partier, der byggede på arbejderklassens støtte, til aktive handlinger for at standse rustningskapløbet“. De danske socialdemokrater erklærede, at der „under de nuværende omstændigheder ikke var grundlag for et samarbejde med de danske kommunister, især i spørgsmål vedrørende landets indenrigspolitik“. Om NATO fastslog socialdemokraterne, at „deres lands udtræden af denne blok ville kunne føre til, at den eksisterende ligevægt i Europa blev ødelagt. De understregede samtidig vigtigheden af at fortsætte afspændingsprocessen og udvikle dialogen mellem Sovjetunionen og de vestlige lande“. Referatet slutter med en konstatering af, at den socialdemokratiske delegations besøg var „nyttigt“, og at det „til en vis grad kan bidrage til at svække de antikommunistiske synspunkter i ledende socialdemokratiske kredse og til at knytte de danske socialdemokrater til deltagelse i det internationale samarbejde om fred, afspænding og standsning af rustningskapløbet“.

I oktober 1984 var en socialdemokratisk tremandsdelegation i Moskva, hvor den mødtes med ledende centralkomiteemedlemmer, heriblandt formanden for CK's internationale afdeling Boris Ponomarjov. Desværre er det interne sovjetiske referat af dette møde ikke tilgængeligt, men de danske deltageres beskrivelse af mødet, der bl.a. omhandlede mulighederne for at oprette en atomvåbenfri zone i Norden, er kendt (se kapitel 71). Kontakten mellem de to partier videreførtes i 1987, hvor en delegation fra SUKP's CK besøgte Danmark.⁴⁶

Sammenfatning

Set fra Moskva var Danmarks udenrigs- og sikkerhedspolitik i perioden 1979-1991 karakteriseret af flere tendenser. I internationale spørgsmål fulgte den danske regering i store træk de førende NATO-landes politik. I tiden frem til 1982, hvor Socialdemokratiet havde regeringsmagten, var den danske regering på nogle punkter kritisk over for USA. Regeringen delte ikke Reagan-administrationens hårde linje over for Sovjetunionen i menneskerettigheds-spørgsmålet, og den var bekymret for, at USA's konfrontationspolitik over for Sovjetunionen skulle ødelægge mulighederne for afspænding.

⁴⁶ „Sotsial-demokratitjeskaja Partija Danii“ [Danmarks Socialdemokrati], 13. juli 1989, GARF f. 10026, op. 4, d. 2787, ll. 16-19. Kort notat der indeholder en oversigt over kontakterne mellem de to partier i 1980'erne. Socialdemokratiets udenrigspolitiske synspunkter gengives kort; bl.a. siges det, at socialdemokraterne har „en positiv opfattelse af sovjetiske udenrigspolitiske initiativer“.

De forværrede relationer mellem supermagterne satte især i periodens begyndelse deres præg på det bilaterale forhold, men i øvrigt var det som helhed den sovjetiske opfattelse, at der ikke var større uløste problemer mellem de to stater, og at Danmark var interesseret i at fortsætte dialogen fra détente-årene.

Hvad angår den militære situation var billedet ifølge sovjetiske iagttagere det, at Danmark fra ca. 1980 i langt højere grad end tidligere blev inddraget i samarbejdet inden for NATO og blev styrket bl.a. ved en modernisering af den militære infrastruktur, der forbedrede mulighederne for at modtage forstærkningsstyrker. I forbindelse med de mange bredt anlagte NATO-øvelser på nordflanken og på grundlag af en angiveligt hyppigere brug af ordet „krisesituation“ i danske politikeres udtalelser var det Sovjetunionens opfattelse, at det danske atomvåbenforbehold var ved at blive udhulet.

Den danske sikkerhedspolitik i 1980'erne havde efter sovjetisk opfattelse to sider. Den ene side var den ovennævnte tiltagende involvering i NATO-samarbejdet og den deraf følgende styrkelse af Danmarks militære position. Den anden side var den linje, der kom til udtryk i det sikkerhedspolitiske flertals dagsordener 1982-1988. I nordisk sammenhæng var det vigtigste element i denne linje en opfordring til etablering af en atomvåbenfri zone i Norden. Da den sovjetiske regering selv i sin tid (1958) havde fremsat denne tanke, kan det ikke undre, at den så positivt på, at et parlamentsflertal i et NATO-land nu havde den atomfri zone som målsætning. Selv om dagsordenerne lagde et pres på regeringen, ændrede de ikke grundlæggende regeringens politik. At Danmark var og også fortsat ville være medlem af NATO blev ikke på noget tidspunkt draget i tvivl af den sovjetiske regering, der ligesom alle andre var i stand til at forstå den uopfyldelige forudsætning i den socialdemokratiske version af zoneforslaget om, at en zone skulle være garanteret også af de vestlige allierede.

Østtysk kildemateriale fra 1988 viser, at DDR's militære efterretningstjeneste betragtede de sikkerhedspolitiske dagsordener som et internt dansk anliggende af underordnet betydning. Hvad angår Danmarks base- og atomvåbenpolitik anlagde det østtyske militær den vurdering, at de danske forbehold ikke ændrede ved tingenes tilstand, da Danmark i tilfælde af krig ville få tilført atomvåben og ligeledes forstærkningsstyrker fra USA og Storbritannien. Denne vurdering udelukkede dog ikke, at fodnoteproblematikken var interessant for det østtyske udenrigsministerium.⁴⁷

⁴⁷ Thomas Wegener Friis, *Den usynlige front*, 2005, s. 274-275.

